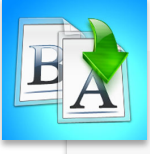

İYİ BİR ANLATIMIN ÖZELLİKLERİ VE ANLATIM BOZUKLUKLARI

İÇİNDEKİLER

- İyi Bir Anlatımın Özellikleri
- Anlatım Bozuklukları
- Anlama Dayalı Anlatım Bozuklukları
- Yapıya Dayalı Anlatım Bozuklukları

HEDEFLER

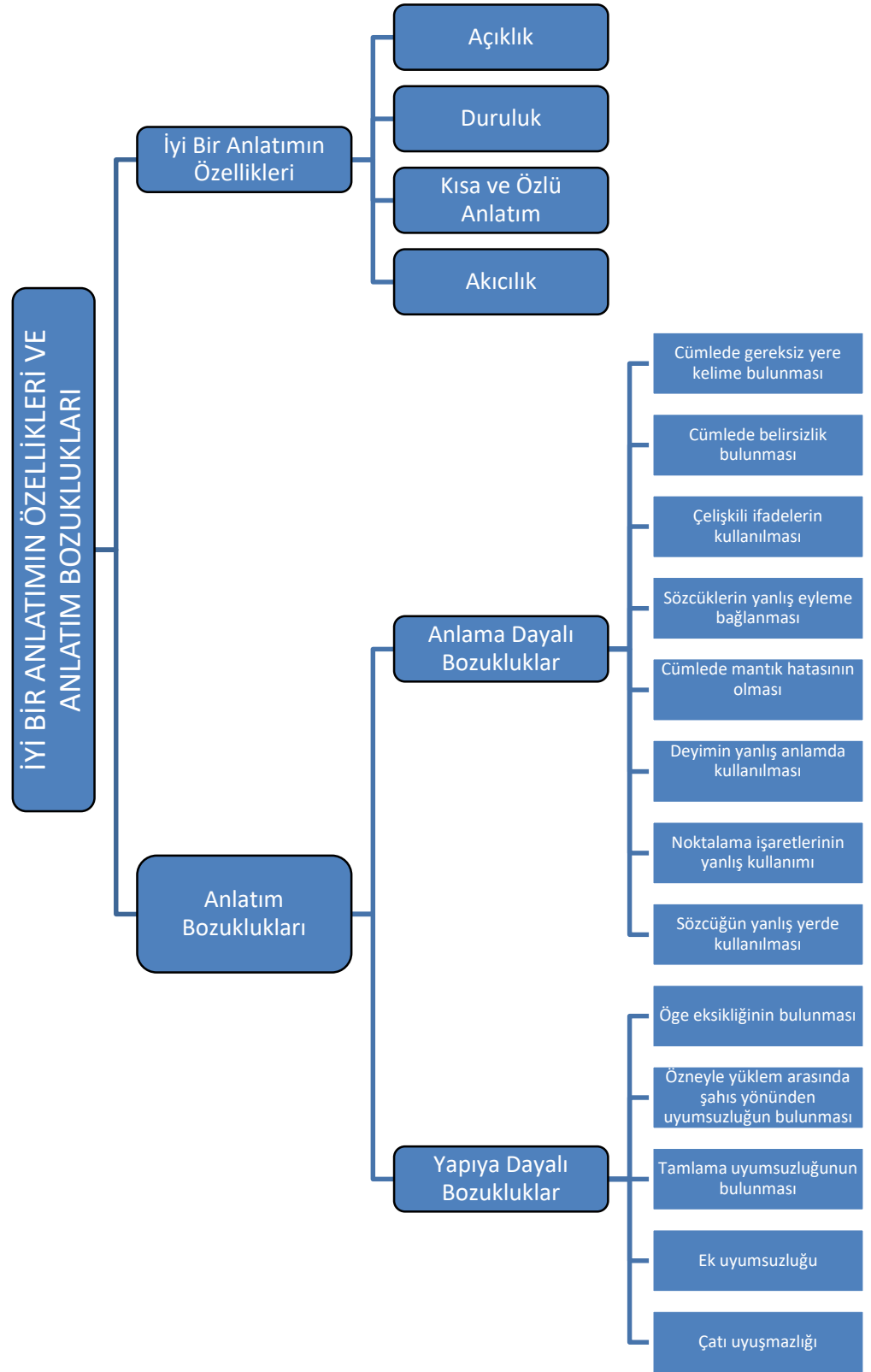
- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - İyi bir anlatımın özelliklerini kavrayabilecek,
 - Anlatım bozukluklarının sebeplerini öğrenebilecek,
 - Yapıya dayalı anlatım bozuklukları hakkında bilgi edinebilecek,
 - Örnek çözümlerle anlatım bozukluklarını tespit etme ve düzeltme konusunda tecrübe kazanacak,
- Türkçeyi daha etkili kullanabileceksiniz.

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

TÜRK DİLİ II
Prof. Dr. Lokman
TURAN

ÜNİTE
3

GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayırmak için sürekli söylenen husus onun akla sahip olması, yani düşünebilmesidir. Düşünebilme yeteneğinin temeli esasında dile dayanmaktadır. Kelimeler, bir araya gelerek cümleleri oluşturur ve soyut olan düşüncenin somut bir hâle dönüşmesini sağlar. Bu yüzden kelimelerle kurulan cümlelerin, ifade edilmek istenen düşünceyi, yani anlamı açık ve anlaşılır bir biçimde ortaya koyması beklenir.

Anlatımın etkili ve anlaşılır olması için birtakım özellikleri taşıması gerekir. Bu üniteye kapsamlı olarak ele alacağımız bu özellikleri taşımayan cümleler, anlatım bakımından bozuk olarak nitelendirilmektedir. Anlatım bozukluğu bulunan cümleler, anlatılmak istenen düşüncelerin tam olarak anlaşılmasına ve bunun doğal bir sonucu olarak da iletişim çatışmalarına yol açabilmektedir. Bu bakımdan anlatım konusuna özel bir önem vermek gerekir.

Cümle kendisine soru sordurmayacak derecede sağlam, açık ve anlaşılır olmalıdır. Duygularımızı ve düşüncelerimizi karşı tarafa aktarırken, cümlelerimizin çelişkili anlatımdan uzak ve dil bilgisi bakımından doğru olması gerekir.

Anlatımı kuvvetlendirmek için Türkçenin özelliklerini iyi bilmek ve Türkçeyi doğru kullanmak gereklidir. Kuşkusuz, Türkçeyi iyi öğrenememek ve Türkçeyi doğru kullanma bilincini kazanamamış olmak anlatım bozukluklarının en önemli nedenidir. Cümlelerimiz bu özellikleri taşımazsa anlattığımız anlatmak istediğimizle örtüşmez. Bu sebeple de iletişim tam olarak gerçekleşmez. Şüphesiz hem yazılı hem sözlü metinlerde anlatımda yaşanması muhtemel bir takım bozuklukların giderilebilmesi için dil bilgisi kurallarına uymak ve noktalama işaretlerini doğru kullanmak gerekir. Bu sebeple ilk önce iyi bir anlatımın özellikleri bilinmeli; anlatım konusunda en çok yapılan yanlışlıklar, bunların sebepleri ve çözümü gibi konular hakkında bilgi sahibi olunmalıdır.

İyi Bir Anlatımın Özellikleri

Gerek günlük yaşantıda ve gerekse iş yaşamında son derece önemli olan anlatım becerisinin geliştirilmesi için yapılacak ilk iş, iyi bir anlatımın hangi özellikleri taşıması gerektiğini öğrenmektir.

İyi bir anlatımın taşıması gereken özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Şüphesiz iyi bir anlatımın en önemli özelliği, düşüncelerin kuşkuya yer vermeyecek şekilde “açık” olmasıdır. Karşıdaki insan tarafından anlaşılmayacak şekilde kapalı bir anlatım yolunu tercih etmek, imalı anlatımı kullanmak ciddi anlamda sıkıntılara yol açabilmektedir. “Kızım sana söylüyorum, gelirim sen işit” türünden yaklaşımlar anlatımın kapalı olmasına, açıklığın kaybolmasına sebep olmaktadır. İletişim sürecinde mesajı veren kaynağın bu konudaki temel görevinin, mesajı alıcının anlayacağı şekilde kodlamak olduğu ortadadır. Eğer mesaj alıcı tarafından doğru anlaşılmıyorsa buradaki temel sorun, mesajın açık bir şekilde

İnsan kelimelerle düşünür ve bu düşüncelerini yine kelimelerle ifade eder.

Anlatımın açık ve anlaşılabilir olması için cümleler arasında mantıksal bağlantıların bulunması gerekir.

kodlanmamasıdır.

Anlatımda açıklık: Sözcüklerin, deyimlerin uygun yerde ve anlamda, noktalama işaretlerinin eksiksiz ve yerli yerinde kullanılmasıyla sağlanır. Ayrıca değişik anlamlara gelen cümleler, belirgin olmayan bağlantılar, mantıksal yapıdaki kopukluklar, anlatımın açıklığını engeller.

Örnek

•“Türklerin Anadolu’da ve Balkanlar’da vücuda getirdikleri kültür ve medeniyet, tarihin en güzel, en üstün, en insani, en ince medeniyetlerinden biridir. Türkiye’ye gelen Avrupalı seyyahlar, edebiyatçılar, fikir adamları, ressamlar bu medeniyet ve sanat eserleri karşısında duydukları hayranlığı belirtmekten geri kalamamışlardır.”

•(Mehmet KAPLAN)

- İyi bir anlatımın açıklıktan sonra taşınması gereken bir diğer özellik, gereksiz ayrıntılardan arındırılmasıdır. Anlatımın gereksiz ayrıntılardan arındırılması, içinde eksik veya fazla sözcük

Örnek

•Bilmem, eski dergileri karıştırmaktan hoşlanır mısınız? Ben, vakit buldukça artık birer silik hatıra olan bu dergilerin yapraklarını çevirmekten büyük bir zevk duyarım. Bundan daha eğlendirici, daha düşündürücü bir şey olamaz, insan neler öğrenmez ki! Bilmem hangi bir meseleyi ilk defa sizin ortaya koyduğunuzu sanıyordunuz.

•Bakıyorsunuz ki, bundan yıllar öncesi o konu üzerinde yazmışlar! Sevdığınız bir Fransız veya İngiliz yazarından bir şeyler çeviriyorsunuz, görüyorsunuz ki, bu işi de sizden şu kadar yıl önce yapmışlar! Ama iş bununla kalmıyor, eski dergilerin insana öğrettiği daha başka şeyler de var. Bunlar, bizden önce gelip geçen kuşakların çağdaşları üzerine çoğu zaman söyledikleri şeylerdir. Yıllar sonra bunları okurken şaşırıp kalıyoruz. O eski yapraklarda büyük diye, dâhi diye ileri sürülen öyle şairlerin, öyle hikâyecilerin adları geçiyor ki, onlardan çoğunu bugün hatırlayan bile yok. Kim bilir belki bugün bizim de çağdaşlarımız üzerine yazdıklarımızı yarın gelenler, bizim düne bakan gözlerimizle okuyacaklardır.

•Ne tuhaf şeydir şu zaman! Edebiyat ve sanat adamlarını er geç yerli yerine koymada şaşmaz bir ustalığı var onun. Hele hak etmedikleri yüksekliğe çıkarılanlardan hiçbiri onun elinden kurtulamaz. Bunlardan bazıları, daha yaşarken ölüvermişler, bazıları da sonradan yok olup gitmişlerdir.”

•(Suut Kemal YETKİN)

bulunmaması şeklinde de tanımlanabilir. Bu özellik “duruluk” olarak da adlandırılmaktadır.

- *İyi bir anlatımın özentiden, abartıdan ve bayağılıktan da arındırılmış olması gereklidir.* İyi bir anlatımın temel niteliği, kendi içerisinde bir

Kısa ve özlü anlatımlar, dinleyici ve okuyucunun anlattığımız şeyleri daha dikkatli dinlemelerini ve okumalarını sağlar

üsluba sahip olmasıdır.

- Kısa ve özlü anlatımlar her zaman için en çok tercih edilen anlatım şekli olarak dikkat çekmektedir. Anlatmak istediğimiz düşünceleri kısa ve özlü şekilde anlatmak, karşımızdaki kişilerin bizi daha dikkatli dinlemelerine veya okumalarına katkı sağlayacaktır.

Örnek

- *Zeki ile budala arasındaki tek fark, zekilerin hata yapmamaları değildir; zekiler yalnızca aynı hataları tekrarlayıp durmazlar.”*
- (Nolan)

- Etkili anlatımın bir özelliği de “akıcılık”tır. Akıcılık anlatımda dilin veya zihnin takılacağı herhangi bir engelin bulunmamasıdır. *Akıcı anlatım ile kaleme alınmış yazılar ve konuşmalar, okuyucu ve dinleyici tarafından çok kolay bir şekilde anlaşılmaktadır.*

Örnek

- Her an değişen, gelişen, büyüyen, açılan, yapılan ve yıkılan bir ruh dünyası karşındayız. Bu ruh hâllerini bir noktada tespit etmeye ve yazıya geçirmeye söz, kalem yetiştir mi? Bazı psikologlar bizim, meselâ yarım saatlik bir hadiseyi içine alan rüyalarımızın, gerçekte yarım dakika bile sürmediğini söylemişlerdir. Alexis Carrel, **İnsan, Bu Meçhûl** adlı kitabında, dış zamandan başka ve ondan farklı bir iç zamanın varlığından bahseder.
- Şimdi, iç dünyamızda yarım dakika süren ve bizim yarım saat olarak düşünmekten başka izah bulamadığımız o uzun ruh macerasını bir de yazıya dökeceğimizi düşünelim. Onu yazarken içimizdeki zaman ilerleyecek ve ruh hâllerimize yenileri eklenmeye devam edecektir. Bu yetişilmesi mümkün olmayan beyhûde yarışı ifade dediğimiz Sisifos Efsanesinin kahramanı, daha başlangıçta kaybetmiş görünüyor. Dostoyevski, **Delikanlı**'da, kahramanın hatıra defterine şu satırları yazdırır:
- "Şu dakikada yazdıklarımı okuyorum. Kendimin, burada yazılan şeylerden daha akıllı olduğumu görüyorum. Nasıl oluyor da akıllı bir adamın söylediği sözler, onun kafasında kalan şeylerden daha budalaca olabiliyor? Bu son uğursuz yıl içerisinde, başka insanlarla karşılaştığım zaman çok defa kendim de bunun farkına vardım; bunun için de çok, pek çok eziyet çektim."
- Anlaşıyor ki bir yazarın yazabildikleri, yazmak istediklerinden daha azdır; ifade, zihnimizden, ruhumuzdan geçenlerin çok gerisinde kalmaktadır."
- (Orhan OKAY-Sanat ve Edebiyat Yazıları)

- Yazılı anlatımın etkili olması için imla (yazım) kurallarına uygunluk ve noktalama işaretlerinin doğru kullanılması da önemli bir husustur.

Etkili anlatımda en önemli konulardan biri akıcılıktır.

Bu durumu bir örnekle daha açıklayacak olursak:

İki cümle tamamen aynı kelimelerden kurulmuştur, oysaki iki cümle arasında

Örnek

- İhtiyar adamı evire çevire dövdü.
- İhtiyar, adamı evire çevire dövdü

dağlar kadar fark vardır. Eskiler, bir nokta gözü kör eder derlerdi. Aslında bu ifade somut bir gerçekliği de gözler önüne seriyor.

Örnek

کور

Kör

کوز

Göz

Osmanlı Türkçesinden seçilen bu örnekte de görüldüğü üzere unutulmuş bir nokta “göz” kelimesinin “kör”e dönüşmesine sebep olmaktadır. İşte bu somut örnekten hareket ederek, kullanılan veya kullanılmayan işaretlerin ne derecede önemli olduğunu anlayabiliriz.

İyi bir anlatımın özelliklerinden bahsettikten sonra anlatım bozuklukları ve anlatım bozukluğuna yol açan sebepleri açıklayabiliriz.

Anlatım Bozuklukları

Anlatım bozukluğu, yukarıda belirtilen iyi anlatımın özelliklerinden birinin veya birkaçının ihmal edilmesinden ortaya çıkmaktadır. Anlatım bozukluklarının sebepleri incelendiğinde iki ana başlık ortaya çıkmaktadır:

- *Anlama Dayalı Bozukluklar*
- *Yapıya Dayalı Bozukluklar*

Anlama Dayalı Bozukluklar

Anlama dayalı bozukluklar genellikle iyi anlatımın akıcılık, açıklık ve duruluk özelliklerine uyulmamasından kaynaklanır. Anlama dayalı bozuklukları aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

Cümlede gereksiz kelime bulunması:

“Bir nokta gözü (کور) kör (کور) eder.

Cümlede aynı anlama gelen birden fazla kelime veya kelime grubu varsa, bu cümlede gereksiz sözcüklerden kaynaklanan anlatım bozukluğu vardır.

Örnek

- “Bu lekeyi çıkarmak için üzerine sıcak kaynar su dökmelisin.”

Örnekte verilen cümle, gereksiz kelime kullanımına örnek olarak gösterilebilir. Bu cümledeki “kaynar” kelimesi zaten “sıcak” kelimesini karşıladığı için “sıcak kaynar su” yerine sadece “kaynar su” kelime grubunun kullanılması gerekir. Bu kullanımdan kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır.

Cümlede belirsizlik bulunması:

Bu durumda cümle, okuyan kişi tarafından tam olarak anlaşılabilir.

Örnek

- "Genç adamın ne istediğini anlamamıştı."

Bu hâliyle “genç” karşısındaki adamın mı ne istediğini anlamamıştır; yoksa gizli özne konumundaki “o” mu “genç adamın” ne istediğini anlamamıştır. Bu cümledeki anlatım sadece bir virgül (,) ile düzeltilebilecek bir durumdadır. Genç sözcüğünden sonra kullanılacak bir virgül bu anlam belirsizliğini giderecektir.

Çelişkili ifadelerin kullanılması: Aşağıdaki örnek cümlede kullanılan “kesinlikle” sözcüğünün ardından, yüklem olarak ihtimal anlamı taşıyan “olabilir” fiili kullanılmıştır. Birbiriyle çelişen ifadeler kullanıldığında anlatım bozuktur.

Örnek

- “Bu işi kesinlikle o yapmış olabilir.”

Noktalama işaretlerinin doğru kullanılması, anlatımın doğru anlaşılmasının ilk şartıdır.

Okuyucuya ve dinleyiciye iletiyi doğru ulaştırmak, etkili anlatımın önceliklerindedir.

Sözcüklerin yanlış eyleme bağlanması:

Örnek

- “Kahvaltıda babasıyla birlikte çay, peynir, ekme yedi.”

Yukarıdaki örnek cümlede bütün sözcükler “yedi” eylemine bağlanmıştır; oysaki cümlenin şu şekilde olması gerekirdi:

Örnek

- “Kahvaltıda babasıyla birlikte çay içti; peynir, ekme yedi.”

Cümlede mantık hatasının olması:

Örnek

- “O bırakın oklava tutmayı börek bile açamaz.”

Yukarıdaki örnek cümlede börek açmak, daha önemli ve mantık sırası olarak önce söylenmesi gereken bir eylemdir. Ancak bu cümlede ikinci sırada söylenmesi gereken cümle ilk sırada söylenmiş ve bir mantık hatası yapılmıştır.

Deyimin yanlış anlamda kullanılması:

Örnek

- “Bütün sınıf sessiz bir şekilde paldır küldür koridordan geçti.”

Yukarıdaki cümlede sessizliği belirtmek için kullanılması gereken deyim “çıt çıkarmadan” olması gerekirken, “paldır küldür” deyimini kullanılmış ve anlatım bozukluğu yapılmıştır.

Noktalama işaretlerinin yanlış kullanımı:

Kesinlik bildiren cümlelerde ihtimal anlamı taşıyan yüklem kullanmak, anlatım bozukluğuna sebep olur.

Örnek

- “İhtiyar adamı evire çevire dövdü.”

Yukarıdaki örnek cümlede, noktalama işaretlerinin koyulduğu yere göre anlam değişmektedir. Oysa cümlenin aslı; “İhtiyar, adamı evire çevire dövdü.” olmalıdır. Ancak yukarıda noktalama işareti kullanılmadığından, cümlede noktalamanın koyulduğu yere göre anlam değişebilir. Bu sebeple noktalama işaretlerinin kullanımı da anlatım bozukluğuna sebep olabilmektedir.

Eylemin anlamca yanlış olarak kullanılması:

Örnek

- “Bana yardım ederek işi kısa sürede bitirmeme neden oldu.”

Yukarıdaki cümlede “neden olmak” eylemi, her zaman olumsuz anlamlar verecek biçimde kullanılır. Oysa işin kısa sürede bitirilmesi olumlu bir durumdur. Öyleyse “neden oldu” ifadesi bu cümlede yanlış kullanılmıştır. Bunun yerine cümle “...bitirmemi sağladı.” şeklinde bitirilebilir.

- Bazı sözcüklerin anlamları birbirine karıştırılabilir. Cümledeki sözcüklerin anlamına da dikkat edilmelidir.

Örnek

- “Çocukların birbiriyle uygunluk içinde olmaları beni sevindirdi.”

Yukarıdaki örnek cümlede “uygunluk” sözü yanlış anlamda kullanılmıştır.

Burada “uyum” sözünün kullanılması uygun olacaktır.

Sözcüğün yanlış yerde kullanılması:

Aşağıdaki örnek cümlede kullanılan sözcük doğrudur ancak cümlede bulunduğu yer doğru değildir.

Örnek

- “Yeni durağa varmışım ki otobüs geldi.”

Burada “yeni” sözünün yeri anlatımda bozukluğa yol açmıştır. Çünkü söylenmek istenen durağın yeniliği değil, varma eyleminin yeni yapıldığıdır. Öyleyse cümle; “Durağa yeni varmışım ki otobüs geldi.” şeklinde olmalıdır.

Yapıya Dayalı Anlatım Bozuklukları

Yapıya dayalı anlatım bozuklukları daha çok, Türkçenin kurallarıyla ilgili olduğundan, yazılı anlatımda bu tür hatalara düşmemek için dil bilgisi kurallarının iyi bilinmesi gerekir. Bu tür bozukluklar birkaç alt başlığa ayrılabilir.

Öge eksikliğinin bulunması: Öge eksikliği, cümlede kullanılması gereken bir ögenin bulunmaması durumudur. Bu durum daha çok ortak kullanılan ögelerde görülür. Çünkü Türkçede fiiller, ögeleri aynı eklerle kendine bağlamaz.

Örnek

- Askeri yanına çağırdı, bir şeyler söyledi.”

Yukarıdaki cümlede “çağırdı” ve “söyledi” yüklemidir. Çağrılan ve kendisine bir şey söylenen kişi ise “asker” dir. Yani “askeri” ögesi her iki yüklem için ortak ögedir. Bu ortak ögeyi yüklerle kullanalım. “Askeri çağırdı” doğrudur; ancak “askeri bir şeyler söyledi.” denemez, “askere bir şeyler söyledi.” olmalıdır. Ancak “asker” kelimesini iki kez kullanmamak için “askere” yerine “ona” sözcüğünü tercih etmek daha doğru olacaktır.

Örnek

- Türkçede kullanılan bazı özneler olumlu, bazı özneler ise olumsuz anlamlar içerir. Bu duruma göre yüklemelerin de olumlu veya olumsuz çekimlenmesi gerekir.

Noktalama işaretlerinin yanlış kullanımı, anlatımda belirsizliğe neden olur.

Örnek

- “Hiç kimse okula gelmedi, geziye gitti.”

Örnek cümlesinde okula gelmeyen ve geziye gidenler aynı kişilerdir, ancak “hiç kimse” olumsuz bir öznedir ve yüklemi daima olumsuz çekimlenir. Ancak “gitti” olumlu bir çekimdir. Yani ikinci cümle özneyle uyum sağlamamıştır. Buna “hepsi” şeklinde bir özne getirilmelidir. Gerçi bu, sadece özneyle ilgili bir durum değildir. Bu tür sözcükler başka öge durumunda bulduklarında da yüklem aynı özelliği gösterir.

Örnek

- “Öğretmenimiz hiçbirimizi azarlamaz, çok severdi.”

Cümlesinde, yine “hiçbirimizi” olumsuz olduğundan “hiçbirimizi severdi” şeklinde kullanılamaz, “hepimizi severdi” denilmelidir.

Özneyle yüklem arasında şahıs yönünden uyumsuzluğun bulunması:

Örnek

- “Nüfus sayımı bu yıl yapıldı, bir hayli artmış.”

Yukarıdaki cümlede “yapıldı” yüklemine öznesi “nüfus sayımı”dır, “artmış” yüklemine öznesi ise “nüfus” olacaktır. Ancak cümlede “nüfus” diye bir özne yoktur. Sanki nüfus sayımı, “artmış” yüklemine öznesi olmuştur. Bu ifade ise anlamca uygun değildir. Bu cümledeki anlatım bozukluğunu giderebilmek için virgülden sonra nüfus kelimesi getirilmelidir.

Tamlama uyumsuzluğunun bulunması: Bu anlatım bozukluğu sıfat ve isim tamlamalarının aynı tamlanana bağlanması durumudur, bu durum ise anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek

- “Kaza yerine birçok askerî ve polis aracı geldi.””

Örnek cümlesinde “araç” sözü hem “askerî” hem de “polis” sözcüklerinin tamlananı durumundadır. Ancak “polis aracı” isim tamlamasıdır ve tamlanan iyelik

Cümlede öznenin olumlu veya olumsuz olmasına göre yüklem de olumlu veya olumsuz çekimlenmesi gerekir.

eki almıştır. “Askerî” sözcüğü ise sıfat olabilecek bir sözcüktür ve “askerî araç” şeklinde sıfat tamlaması yapar, tamlanan da ek almaz. Dolayısıyla araç sözcüğü, ortak tamlanan olarak kullanılamaz. Cümle; “Kaza yerine birçok askerî araçla polis aracı geldi.” şeklinde olmalıdır.

Burada ayrıca sıfat tamlamalarında görülen bir özelliği de ifade edelim.

Türkçede sıfatlar çoğul anlam verirse isimler çoğul eki almaz. Bu özellik, genellikle belgisiz sıfatlarda görülür. “Geceye birçok davetliler katıldı.” cümlesinde “birçok” sıfatı çoğul bir anlam verdiği hâlde davetliler sözü de çoğul eki almıştır. Cümleden çoğul eki çıkarılmalıdır.

Dil bilgisi kurallarının iyi bilinmesi, yapıya dayalı anlatım bozukluklarının yapılmasını önler.

- Türkçede belirli çokluk ifadesi kullanıldığı zaman belirsiz çokluk eki olan “-lar,-ler” kaldırılır.

Örnek

- Toplantıya sekiz yöneticiler katıldı.değil:
- Toplantıya sekiz yönetici katıldı. denilmelidir.

Dilimize yabancı dillerden tercüme edilmiş bazı kalıplaşmış ifadeler ise bu kurala uymamaktadır: Üç Silahşörler, Yedi Cüceler, Kırk Haramiler...

Ek uyumsuzluğu yani cümlede eklerin eksik kullanılması:

Örnek

- “Her ülke, dünya devletleri arasında önemli bir yer edinmek için ekonomik açıdan gelişmesi gerekir.”

Yukarıdaki örnek cümlede “gelişmesi” sözcüğündeki iyelik ekinin, sözcüğü nereye bağladığı belli değil; “Kimin gelişmesi gerekir?” diye sorarsak “ülkenin” cevabı gelir. Öyleyse “ülke” sözcüğüne ilgi eki (-in) getirilmelidir.

Bazen de bu durumun tersi görülür.

Örnek

- “Sanatçının, topluma yararlı bir kişi olmak için, eserinde mutlaka toplum sorunlarına yer vermelidir.”

Yabancı dillerden tercüme edilmiş kimi kalıplaşmış ifadeler, dil bilgisi kurallarıyla çelişebilir; Üç Silahşörler, Kırk Haramiler gibi

Cümlesinde “Yer veren kim?” sorusuna “sanatçı” cevabı verilir. Oysa cümlede “sanatçının” denmiş. Ya bu sözcükteki ilgi eki kaldırılmalı ya da yüklem “vermesi gerekir” şeklinde değiştirilmelidir.

Bazı cümlelerde ise sözcükleri birbirine bağlayan ekler yanlış kullanılırlar.

Örnek

- “Senin en beğendiğim yanın, derslerine düzenli çalıştıdır.” cümlesinin doğrusu,
- “Senin en beğendiğim yanın, derslerine düzenli çalışmandır.” şeklinde olacaktır.

Çatı uyumsuzluğu:

Cümlesinde “hazırlayıp” etken, “koyulmalıdır” edilgen fiillerdir. Bunların aynı öğelerle kullanılması bozukluğa yol açmıştır. Cümle;

Örnek

- “Bütün yemekleri hazırlayıp bir kenara koyulmalıdır.”

şeklinde düzenlenirse bozukluk giderilir.

Örnek

- “Bütün yemekler hazırlanarak bir kenara koyulmalıdır.”

Bireysel
Etkinlik

- Siz de internet gazetelerinden birinden bir makale seçiniz.
- Bu makaleyi anlatım bozuklukları açısından inceleyiniz.
- Bu anlatım bozukluklarının ünitemizdeki konular açısından hangilerine girdiğini tespit ediniz.

Çatı uyumsuzluğu, sıralı, bağlı ya da birleşik cümlelerde yer alan, fiil ve fiilimsiler arasında etkenlik-edilgenlik açısından uyumsuzluk olmasıdır.

UYGULAMA ÇALIŞMALARI

Örnek Uygulama 1

•Aşağıdaki cümlelerdeki anlatım bozukluklarını tespit ederek doğrularını altına yazınız.

- Buz gibi akan soğuk suda elimizi yüzümüzü yıkadık.
•.....
- Sen bırak yüksek sesle konuşmayı, bağırmanı bile beceremezsin.
•.....
- Gitmek için bütün çocukları çağırıp hazırlanmalıdır.
•.....
- Bu şekilde bir hata yapmamı sen sağladın.
•.....
- Küçük adamın elinden tutmuştu.
•.....
- Arkadaşlarım bana değer vermiyor, aşağılıyorlar.
•.....
- Başvuruyu adayın kendisi, temsilcisi veya posta ile yapabilir.
•.....
- Birçok arkadaşlarım beni onunla karşılaştırıyor.
•.....
- Toplantıya herkesi çağırdım, ayırt etmedim.
•.....
- Yaşadığı birçok sıkıntıdan sonra kendini intihar etti.
•.....

UYGULAMA ÇALIŞMALARİ (CEVAPLAR)

- Buz gibi akan soğuk suda elimizi yüzümüzü yıkadık.

Bu cümlede gereksiz sözcük kullanımından doğan bir anlatım bozukluğu bulunmaktadır. “Buz gibi akan” kelime grubundan sonra “soğuk kelimesinin kullanılmasına gerek yoktur. Cümlelerin doğrusu “Buz gibi akan suda elimizi yüzümüzü yıkadık.” şeklinde olmalıdır.

- Sen bırak yüksek sesle konuşmayı, bağırmanı bile beceremezsin.

Bu cümlede mantık hatası yapılmıştır. “Yüksek sesle konuşmak” eylemi ile “bağırman” eylemi arasındaki fark düşünülmeden bu cümle kurulmuştur. Oysaki cümle; “Sen bırak bağırmanı yüksek sesle bile konuşamazsın.” şeklinde kurulmalıdır.

- Gitmek için bütün çocukları çağırıp, hazırlanmalıdır.

Burada birleşik cümlede çatı uyumsuzluğu görülmektedir. Bu tür anlatım bozuklukları sıklıkla yapılmaktadır. Birleşik cümleler kurulurken özellikle etken-edilgen çatıya dikkat edilmelidir. Cümle “Gitmek için bütün çocuklar çağırılıp, hazırlanmalıdır.” şeklinde olmalıdır.

- Bu şekilde bir hata yapmamı sen sağladın.

Bu cümlede eylemin yanlış anlamda kullanılması söz konusudur. Dilimizde “sağlamak”, “yardım etmek” gibi fiiller olumlu anlama; “sebepl olmak”, “neden olmak” gibi fiiller ise olumsuz anlama gelmektedir. Bu cümlede de olumlu anlamdaki “sağlamak” eylemi yerine “neden olmak” veya “sebepl olmak” eylemi kullanılmalıdır. Cümlelerin doğrusu; “Bu şekilde bir hata yapmamı sen sebep/neden oldun.” olacaktır.

- Küçük adamın elinden tutmuştu.

Burada noktalama işaretinin kullanılmamasından dolayı anlamda bir karmaşa söz konusu olmuştur. “Küçük” kelimesi “adam” kelimesinin sıfatı mıdır yoksa adlaşmış bir sıfat mıdır? Cümle kurulurken, küçük kelimesi adlaşmış sıfat olarak kullanılacaksa, küçük kelimesinden sonra virgül konulup anlam karmaşası giderilebilir. Eğer cümlede “küçük ,”adam” kelimesinin sıfatı olarak kullanılacaksa, gizli özne kullanmak yerine açık bir özne kullanmak daha doğru olur. Cümlelerin iki şeklini de yazacak olursak:

Küçük, adamın elinden tutmuştu. / O, küçük adamın elinden tutmuştu.

- Arkadaşlarım bana değer vermiyor, aşağılıyorlar.

Burada cümlelerin öğeleri arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. Ortak olarak kullanılan öge, cümlelerin anlamını bozmaktadır. Birinci cümlede kullanılan “bana” sözcüğü “değer vermek fiiline uygun, aşağılamak fiiline uygun değildir. Bu yüzden ikinci cümle için “bana” sözcüğünü kullanmak yerine “beni” sözcüğü getirilmelidir ve cümle “Arkadaşlarım bana değer vermiyor, beni aşağılıyorlar.” şeklinde olmalıdır.

- Başvuruyu adayın kendisi, temsilcisi veya posta ile yapılabilir.

Bu cümlede hem ortak ögenin yanlış kullanılması hem de çatı uyumsuzluğu bulunmaktadır. Cümlelerin “Başvuruyu adayın kendisi veya temsilcisi yapabilir; başvuru, posta yoluyla da yapılabilir.” şeklinde kurulması daha doğru olur

- Birçok arkadaşlarım beni onunla karşılaştırıyor.

Burada belgisiz sıfattan sonra çoğul ekinin kullanılmasından kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır. “Birçok” kelimesi sıfat olarak kullanıldıktan sonra, gelen ismin çokluk eki almaması gerekir. Dolayısıyla cümle “Birçok arkadaşlarım beni onunla karşılaştırıyor.” şeklinde olmalıdır.

- Yemeğe herkesi çağırdım, ayırt etmedim.

Burada hem ortak ögenin yanlış kullanımı hem de belgisiz zamirin yanlış anlamda kullanılması söz konusudur. Cümle bu şekilde kurulduğunda “Yemeğe herkesi çağırdım, herkesi ayırt etmedim şeklinde anlaşılacaktır. Oysa cümlelerin “Yemeğe herkesi çağırdım, kimseyi ayırt etmedim.” şeklinde olması gerekir.

- Yaşadığı birçok sıkıntıdan sonra kendini intihar etti.

Bu cümlede gereksiz kelime kullanımından kaynaklanan bir anlatım bozukluğu söz konusudur. “İntihar etmek” fiili zaten kendi içerisinde bir dönüşlülüğü (yani öznenin yaptığı işten etkilenmesi durumunu) içerdiğinden tekrar dönüşlülük zamiri olan “kendi” sözcüğünün kullanılmasına gerek yoktur. Cümle “Yaşadığı birçok sıkıntıdan sonra intihar etti.” şeklinde olmalıdır.

Özet

•ANLATIM BOZUKLUKLARI

- Anlatım bozukluğu bulunan cümleler, anlatılmak istenen düşüncelerin tam olarak anlaşılmasına ve bunun doğal bir sonucu olarak da iletişim çatışmalarına yol açabilmektedir. Anlatımı kuvvetlendirmek için Türkçenin özelliklerini iyi bilmek ve Türkçeyi doğru kullanmak gereklidir.
- İyi bir anlatımın taşınması gereken özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:
- Şüphesiz iyi bir anlatımın en önemli özelliği, düşüncelerin kuşkuya yer vermeyecek şekilde “açık” olmasıdır. Anlatımda açıklık; sözcüklerin, deyimlerin uygun yerde ve anlamda, noktalama işaretlerinin eksiksiz ve yerli yerinde kullanılmasıyla sağlanır. Ayrıca değişik anlamlara gelen cümleler, belirgin olmayan bağlantılar, mantıksal yapıdaki kopukluklar, anlatımın açıklığını engeller.
- İyi bir anlatımın açıklıktan sonra taşınması gereken bir diğer özellik, gereksiz ayrıntılardan arındırılmasıdır. Bu özellik “duruluk” olarak da adlandırılmaktadır. İyi bir anlatımın temel niteliği, kendi içerisinde bir üsluba sahip olmasıdır. Kısa ve özlü anlatımlar, her zaman için en çok tercih edilen anlatım şekli olarak dikkat çekmektedir.
- Etkili anlatımın bir özelliği de “akıcılık” tır. Akıcılık anlatımda dilin veya zihnin takılacağı herhangi bir engelin bulunmamasıdır. Yazılı anlatımın etkili olması için imla (yazım) kurallarına uygunluk ve noktalama işaretlerinin doğru kullanılması da önemli bir husustur.
- Anlatım bozukluklarının sebepleri incelendiğinde iki ana başlık ortaya çıkmaktadır:
 - 1) Anlama dayalı bozukluklar
 - 2)Yapıya Dayalı Bozukluklar
- 1) ANLAMA DAYALI BOZUKLUKLAR
- Genellikle iyi anlatımın akıcılık, açıklık ve duruluk özelliklerine uyulmamasından kaynaklanır.
- Anlama dayalı bozuklukları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.
- Cümlede gereksiz kelime bulunması:** Cümlede aynı anlama gelen birden fazla kelime veya kelime grubu varsa bu cümlede gereksiz sözcüklerden kaynaklanan anlatım bozukluğu vardır. “Bu lekeyi çıkarmak için üzerine sıcak kaynar su dökmelisin.”
- Cümlede belirsizlik bulunması:** Bu durumda cümle, okuyan kişi tarafından tam olarak anlaşılabilir. “Genç adamın ne istediğini anlamamıştı.” cümlesindeki anlatım sadece bir virgül (,) ile düzeltilebilecek bir durumdur. Genç sözcüğünden sonra kullanılacak bir virgül, bu anlam belirsizliğini giderecektir.
- Çelişkili ifadelerin kullanılması:** “Bu işi kesinlikle o yapmış olabilir.” cümlesinde kullanılan “kesinlikle” sözcüğünün ardından yüklem olarak, ihtimal anlamı taşıyan “olabilir” fiili kullanılmıştır. Birbiriyle çelişen ifadeler kullanıldığında anlatım bozuktur.

Özet (devamı)

- **Deyimin yanlış anlamda kullanılması:** “Bütün sınıf sessiz bir şekilde paldır küldür koridordan geçti.” cümlesinde sessizliği belirtmek için kullanılması gereken deyim “çıt çıkarmadan” olması gerekirken “paldır küldür” deyimini kullanılmış ve anlatım bozukluğu yapılmıştır.
- **Noktalama işaretlerinin yanlış kullanımı:** Noktalama işaretinin yanlış yerde kullanılması, anlatım bozukluğuna yol açar.
- **Eylemin anlamca yanlış olarak kullanılması:** “Bana yardım ederek işi kısa sürede bitirmeme neden oldu.” cümlesinde “neden olmak” eylemi daima olumsuz anlam verecek biçimde kullanılır.
- **Sözcüğün yanlış yerde kullanılması:** “Yeni durağa varmıştım ki otobüs geldi.” cümlede kullanılan sözcük doğrudur, ancak cümlede bulunduğu yer doğru değildir.
 - Doğrusu “Durağa yeni varmıştım ki otobüs geldi.” şeklinde olmalıdır.
- **2) YAPIYA DAYALI ANLATIM BOZUKLUKLARI**
- Daha çok, Türkçenin kurallarıyla ilgilidir. Bu tür bozukluklar aşağıdaki gibi sıralanabilir.
- **Öge eksikliğinin bulunması:** Öge eksikliği, cümlede kullanılması gereken bir ögenin bulunmaması durumudur. Bu durum daha çok ortak kullanılan ögelerde görülür. Çünkü Türkçede fiiller, ögeleri aynı eklerle kendine bağlamaz.
- **Özneyle yüklem arasında şahıs yönünden uyumsuzluğun bulunması:** “Nüfus sayımı bu yıl yapıldı, bir hayli artmış.” cümlesinde “yapıldı” yüklemine özne “nüfus sayımı”dır, “artmış” yüklemine özne ise “nüfus” olacaktır. Ancak cümlede “nüfus” diye bir özne yoktur. Sanki nüfus sayımı, “artmış” yüklemine özne olmuştur.
- **Tamlama uyumsuzluğunun bulunması:** Bu anlatım bozukluğu, sıfat ve isim tamlamalarının aynı tamlanana bağlanması durumunda söz konusu olur.
- **Ek uyumsuzluğu yani cümlede eklerin eksik kullanılması:** “Her ülke, dünya devletleri arasında önemli bir yer edinmek için, ekonomik açıdan gelişmesi gerekir.” Cümlesinde “gelişmesi” sözcüğündeki iyelik ekinin, sözcüğü nereye bağladığı belli değil; “Kimin gelişmesi gerekir?” diye sorarsak “ülkenin” cevabı gelir. Öyleyse “ülke” sözcüğüne ilgi eki (-in) getirilmelidir.
- **Çatı uyumsuzluğu:** “Bütün yemekleri hazırlayıp bir kenara koyulmalıdır.” cümlesinde “hazırlayıp” etken, “koyulmalıdır” edilgen fiillerdir. Bunların aynı ögelerle kullanılması bozukluğa yol açmıştır

DEĞERENDİRME SORULARI

1. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu yoktur?
 - a) Geçmişteki hatıralarınızı artık bir kenara bırakın.
 - b) Sen ne beni ne de ailemi kandıramazsın.
 - c) Sen kesin olarak doğru söyleyebilirsin.
 - d) Söndürdüğüm sigara izmaritlerini çöpe at.
 - e) Birçok insan bu yollardan geçmiştir.
2. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu yoktur?
 - a) Nargilenin dumanları bütün odayı kaplamıştı.
 - b) Uzun bir tartışma, her iki tarafın da haksız olduğunun belirtisidir.
 - c) Düşünceler karmaşıklaştıkça anlatılması da zorlanır.
 - d) Sabahtan beri elindeki belgelerle bir aşağı bir yukarı çıkıyordu.
 - e) Kendi yaşadıklarını bana anlat, sonra da benim yaşadıklarımı dinle.
3. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde gereksiz sözcük kullanımından kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır?
 - a) Hepimiz meyve bahçemizi çok sever, onu korumak için çalışırdık.
 - b) Sen gelince tartışmayı bırakıp seni dinlemeye başladık.
 - c) Sen her zaman beni rencide etmek için bir bahane bulursun hep.
 - d) Her sabah bakkala gider, yiyecek bir şeyler alırdım.
 - e) Bizi hep korkutur, ümitsizliğe düşmemize sebep olurdu.
4. “Kütüphaneden aldığı kitapları geri iade etti?” cümlesindeki anlatım bozukluğunun sebebi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Mantık hatası
 - b) Özne-yüklem uyumsuzluğu
 - c) Sözcüğün yanlış yerde kullanımı
 - d) Ek uyumsuzluğu
 - e) Gereksiz sözcük kullanımı
5. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu vardır?
 - a) Aile fertlerine sürekli destek olmalıyız.
 - b) Spor yaparak formumu tutmaya çalışıyorum.
 - c) Gelecek yıl sizinle tatile çıkalım.
 - d) Yarın arkadaşlarımla burada buluşacağım.
 - e) Seninle on yıl önce tanışmıştık.

6. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu vardır?
- Sen benim neler yaşadığımı bilemezsin.
 - Senin söylediklerin bir bakıma göre doğrudur.
 - İnsanlardan kaçmak, içine kapanmak demektir.
 - İnsan, başkalarını mutlu ettiği ölçüde mutlu olabilir.
 - Tamir etmektense bakım yapmak kolaydır.

"Batılı ülkelerdeki teknoloji alanında ilerlemesi Orta Çağ'dan sonra mümkün olmuştur."

7. Yukarıda verilen cümledeki anlatım bozukluğunun sebebi nedir?
- Noktalama eksikliği
 - Eş anlamlı sözcüklerin kullanılması
 - Tamlamanın yanlış kurulması
 - Özne-yüklem uyumsuzluğu
 - Sözcüğün yanlış anlamda kullanılması
8. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, sözcüğün yanlış anlamda kullanılmasından kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır?
- Senin yüzünden artık herkesi daha iyi anlıyorum.
 - Bu güzellikler karşısında hayran olmamak elde değildi.
 - O, ölünceye kadar kimseye muhtaç olmadı.
 - AFAD'ın yardım tırları deprem bölgesine ulaştı.
 - Sen arkadaşlarını görmezden geliyorsun.
9. "Ben yeni durağa varmıştım ki, otobüs de geldi." cümlesindeki anlatım bozukluğunu gidermek için aşağıdakilerden hangisi yapılmalıdır?
- "Ben" sözcüğü cümleden çıkarılmalıdır.
 - "ki" bağlacı cümleden çıkarılmalıdır.
 - "de" kendisinden önce gelen kelimeyle bitişik yazılmalıdır.
 - "yeni" kelimesi "durağa" kelimesinden sonra yazılmalıdır.
 - "geldi" kelimesi "gelmişti" şeklinde yazılmalıdır.
10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde özne eksikliğinden kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır?
- Başkanın konuşması bitti ve daha sonra yerine geçti.
 - Arkadaşlarını çok seviyor, ayrılmayı hiç düşünmüyordu.
 - Ahmet üç yıl önce buraya gelmiş, dostlarıyla buluşmuştu.
 - Zengin olmak hayaliyle gece gündüz çalışıyordu
 - Kapının önündeki kedi, miyavlayarak açlığını belli ediyordu.

Cevap Anahtarı

1.e, 2.b, 3.c, 4.e, 5.b, 6.b, 7.c, 8.a, 9.d, 10.a

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Aksan, D. (2006). Türkçenin zenginlikleri incelikleri. Ankara: Bilgi Yayınları.

Adalı, O. (2003). Anlamak ve anlatmak. İstanbul: Pan Yayınları.

Bilgin, M. (2006). Anlamdan anlatıma Türkçemiz. Ankara: Anı Yayınları.

Ergin, M. (2007). Üniversiteler İçin Türk dili. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Gülensoy, T. (2010). Türkçe el kitabı. Ankara: Akçağ Yayınları

Okay, O. (1998). Sanat ve edebiyat yazıları. İstanbul: Dergâh Yayınları.

www.tdk.gov.tr

Yetkin, S. K. (2007). Edebiyat üzerine denemeler. Ankara: Palme Yayıncılık.